

UREDNIŠTVO IN UPRAVA
Videm - via Vitt. Veneto, 32
Tel. 33-46 - Poštni predal (Cassella postale) Videm 186 -
- Poštni čekovni račun (C/c postale) Videm, št. 24/7418

MATAJUR

GLASILO SLOVENCEV V VIDEMSKI POKRAJINI

NAROCNINA:
Za Italijo: polletna 300 lir -
letna 500 lir - Za inozemstvo:
polletna 600 lir - letna 1000 lir
- Oglasi po dogovoru.
Posamezna številka 25.— lir

Leto XIII. — Stev. 3 (252)

UDINE, 16-28 Februarja 1962

Izhaja vsakih 15 dni

Odprito pismo občinskim možem FURLANSKE SLOVENIJE

Kot smo že nešteto povedali, žive naši Slovenci v vedno slabših ekonomskih in narodnih razmerah. Domača govorica ni priznana ne v uradih in ne v šoli in tudi delo jim ni zagotovljeno na domačih tleh. Spriče te težke situacije je skupina izvoljenih naprednih občinskih predstavnikov Furlanske Slovenije naslovila vsem članom občinskih uprav gorskega in podgorskega področja Vzhodne Furlanije (od Režije do Prapotnega) naslednje odprto pismo, s katerim jih pozivajo na skupni nastop za ustanovitev dežele Furlanija - Julijska Krajina s posebnim statutom in za ustanovitev skupnega «Koordinacijskega odbora», ki naj bi predložil novi vladi načrt za ekonomsko obnovo našega področja.

Podpisniki so želeli, da bi objavili pismo tudi v italijanski, ker bi tako seznanili o težkih razmerah v katerih so primorani živeti naši ljudje, tudi italijansko javnost in vladne kompetentne organe, ki čestokrat pozabljajo na naše potrebe, ker niso zadostno poučeni. Tega nam trenutno ni mogoče storiti zaradi pomanjkanja prostora, zagotavljamo jim pa, da bo o to storili prihodnjic.

NOVA VLADA

Nova italijanska vlada levega centra ni navadna vlada, ki smo jih že imeli nekaj po vojski in katerim so pomagale razne male italijanske stranke z majhno odprtino na levo. Pomembno je dejstvo, da bo to vlado podpirala socialistična stranka, še pomembnejši pa je fakt, da so v sami veliki vladni demokrščanski stranki spoznali, da je treba nekaj napraviti tudi za široke delavske in kmečke množice. Zunan v svetu in tudi doma v Italiji priznavajo, da je Italija, zlasti od 1.1955 zelo napredovala v industriji, da se je produkcija zelo povečala, da so mnoge pokrajine, v severni in deloma tudi v srednji in precej manj v južni Italiji, napredovale.

Nič pa ni bilo napravljeno za tiste kraje, kjer so živeli v revščini in kjer si niso mogli postaviti lastne industrije.

Gospodarski konjunkturi v industriji, turizmu in trgovini mora slediti tudi socialno zboljšanje.

Vlada mora imeti tak program, da bo skrbela za to, da izginejo čimprej brezposelnost, da se nacionalizirajo takšni sektorji javnega gospodarstva, kot na primer električna industrija, ki se lahko razvija tudi v državnem sektorju. In končno je Italija že sto let združena, da lahko vpelje brez skrbi decentralizacijo administracije in pobiti z ustanavljanjem deželnih avtonomij.

Mi Slovenci in Furlani v videmski provinci si nismo mogli prav nič pomagati z dosedanjimi vlada. Konjunktura je rasla, industrije so rasle po bogatih provincah, mi pa smo bili nimir bolj revni.

Od nove vlade pričakujemo, da bo bolj skrbela za to, da se realizira avtonomija dežele in da bo začela skrbeti tudi za to, da se doma v Furlaniji začne graditi industrija, ki bo doma zaposlevala naše emigrante.

Mi smo realisti in vemo, da novi vladi, zlasti njenemu programu strežejo po življenju številni nasprotniki z desnice, ki so tudi naši sovražniki. Toda duh socializma je prodril tudi v široke vrste vladne stranke in ne samo socialistov.

Zdaj nismo več brez perspektiv in vemo, da bo duh socialne pravičnosti zmagal tudi v Italiji.

Ekonomija mora še naprej napredovati, a prav tako pa morajo biti rešena najvažnejša vprašanja socialnega značaja, ker le tako se bo Italija še hitreje razvila.

Ce se to ne bo zgodilo vsaj v nekaj letih, ne bodo v Vidmu imeli kaj administrirati, ker bo dežela v hribovskih krajih prazna in pusta.

Tako gledamo na nove italijanske vlade v bodočnosti!

dadu (taninski ekstrakti) — so uničili, ne da bi se ozirali na težke posledice, ki bi doletele delavce in gospodarstvo predela samega.

Nihče od nas ne more pričakovati ali najti dostojnega in stalnega dela, ki bi mu jamčilo vsaj minimalne potrebe za življenje. Zato so naši ljudje primorani masovno emigrirati v inozestvo in tako se naše doline in naše vasi strašno spraznujejo, obubožajo in postajajo žalostne. Samo v tem povojnem času se je prebivalstvo v ve-

čini naših vasi skrčilo več kot za polovico.

Kar se tiče naših voda, te izkoriščajo električni monopoli (električne centrale v Režiji, Terski in Krnahtski dolini), ne da bi nam za to kaj dali. Električni «canoni» niso bili še plačani in industrije niso vzele na delo niti enega naših delavcev: našim delavcem ne ostaja drugega kot trda in žalostna pot v emigracijo.

(Nadaljuje na 4. strani)

Naše kmetijstvo nekdanj in danes

Zdaj ko se mnogo piše in govori o zelenem planu (piano verde), in ko naši kmetje, kakor vserod po Italiji zapuščajo zemljo in bežijo v emigracijo, je dobro vedeti, kakšno je bilo naše kmetijstvo pred prvo svetovno vojno in kako med dvema vojskama. Kakšno je zdaj, vemo sami, ker vsak dan gledamo, kako je čedalje več zapuščene zemlje in nimir več hiš, ki so dale ključ na okno pod škure in odšle po svetu.

Casse di risparmio v Vidmu in drugod so dale na razpolago vsako leto manjše svote denarja, da so dali nekaterim kmetom premije, ker so modernizirali hleve in napravili v njih večja okna in boljše pode in bolj zdrave jasli. Z nekaj milijoni lir je kakšnih 100 do 200 kmetov izboljšalo svoje štale. Vse druge pa so ostale takšne, kakor so bile pred potdesetimi leti.

Citirali bomo uradne, uradne podatke, kakšne so bile pred prvo vojno in pod fašizmom naše štale: Vi vsi veste, da jih je večina še takšnih.

"I ricoveri dentro i quali il bestiame sta spesso rinchiuso, e in condizioni disastrose,

Con un senso di rammarico si deve dire che nei ricoveri manca l'aria e la luce: abbondano in loro vece il sudiciume, le ragnatele, la umidità, il calore interno, l'acido carbonico dell'aria, l'ammoniaca e gli altri gas mefitici che si sollevano dal suolo e dal sottosuolo immondi per l'infiltrazione dei prodotti di rifiuto degli animali, i muri sono neri ed il soffitto sconnesso, dal quale piove sugli animali il fiumone del fieno soprastante andando ad aggravare l'inconveniente della completa mancanza di governo della mano. Un complesso di condizioni disastrose che, quando per avventura non istanno a significare la poco florida condizione dell'azienda, sono indizio di riprovevole incuria da parte di coloro che più direttamente sono a contatto cogli animali".

(Tralasciamo per la scarsità di spazio alcune considerazioni sulla completa trascuratezza delle prescrizioni igieniche e ci limitiamo alla descrizione essenziale di tuguri, chiamati stalle.)

"Nel 90 per 100 almeno delle stalle vi si trova un buio pressochè completo.

La luce costituisce un vero spauracchio.

Infatti, oltre alla chiusura erme-

tica delle scarse finestre, basse, piccole, rettangolari, si pratica la copertura delle medesime, con tavole, fronde, stracci, ecc. allo scopo di intercettare la luce... quel dono inestimabile della natura...

Prima di varcare la soglia di una stalla si presenta a guisa di vestibolo il letamaio tenuto con nessuna norma igienica ed economica. E' costituito da una semplice buca nella quale si versano i detriti degli animali assieme alle materie di rifiuto della casa: situato vicino all'abitazione dell'uomo, esso non è coperto, non possiede pareti impermeabili, talora è d'insufficiente capacità, permette l'esalazione di gas mefitici...

Dentro la stalla poi vediamo le pareti ed il soffitto neri, untuosi, pieni di ragnatele; il pavimento in terra battuta senza o con scoli irrazionali; la lettiera, composta di foglio d'olmo, faggio ecc., sudicia perchè viene cambiata, per economia, una sola volta ogni due giorni nell'estate ed una sola volta ogni tre ed anche quattro giorni nell'inverno.

Una condizione insomma di cose che mette a repentaglio la salute dell'uomo e degli animali, e che farebbe certamente abortire ogni eventuale tentativo di redenzione zootecnica locale".

Così scriveva sulla situazione dell'allevamento di bestiame nella Slavia negli anni immediatamente precedenti alla prima guerra mondiale, il dott. Umberto Sellan, veterinario e direttore di macello civico di Udine, lui stesso oriundo dalla Slavia e perciò conoscitore profondo dell'ambiente.

Trenta anni dopo, con decenni di attività delle benemerite catte-

(Nadaljuje na 2. strani)

KRATKE NOVICE IZ JUGOSLAVIJE

CEZ MILIJON TURISTOV je lani obiskalo Jugoslavijo. Med inozemskimi obiskovalci je bilo največ Avstrijcev, zatem zahodnih Nemcev, na tretjem mestu pa so turisti iz Italije, za njimi pa sledijo Francozi in Angleži.

PREDOR NA MEJNEM PRELAZU LJUBELJ med Jugoslavijo in Avstrijo bo dograjen še letos. Dolg bo 1600 metrov, širok pa 12. S tem predorom, ki ga skupno gradita Jugoslavija in Avstrija, se bodo znatno zboljšale razmere v mednarodnem prometu na tej cesti.

NOBELOV NAGRAJENEC IVO ANDRIC bo 9. marca odpotoval na povabilo ministrstva za kulturo ZAR v Kairo. Tam se bo sestal z najuglednejšimi pisatelji te dežele.

BRAZILJA JE UVOZILA IZ JUGOSLAVIJE v letih 1950-60 nad 2.000 traktorjev, ki jih je izdelala tovarna ITM v Rakovici pri Beogradu.

FABRIKA ISKRA V KRANJU je lanske leto izvozila v 26 držav za pol milijona dolarjev svojih izdelkov. Ta tovarna izdeluje kinoprojektorje, telefonske centrale in aparate ter razne števec in merilne naprave.

TOPLARNA V LJUBLJANI. V kratkem bodo pričeli graditi v Ljubljani velikansko toplarno, ki bo stala skoraj 9 milijard dinarjev. To bo tretja velika naprava te vrste v Jugoslaviji. Zmogljivost turboagregatov bo znašala 64.000 kilovatov, letna proizvodnja električne energije 367 milijonov kilovatnih ur.

LADJEDELNICA V SPLITU je izročila argentinski parobrodni družbi iz Buenos Ayresa novo 10.500 tonsko linijsko ladjo, ki vozi s hitrostjo 17 morskih milj. Se letos bo splitska ladjedelnica izdelala za Argentino še dve takšni ladji.

ČRNA SMRT V MINIERI KARBONA V LUISENTHALU (SAAR)

311 krst, v katere so položili zoglenele rudarje, ki so se živi sežgali v minieri karbona v Luisenthalu. Nedopovedljivo žalosten je bil pogled na dolge vrste krst pri pogrebu in na svoje tragično umrlih. Ta strašna nesreča nam dokazuje, da so rudniki še vedno nevarni, kjer ni v njih modernih naprav. Pravijo, da je tehnika v Nemčiji tako napredovala, da se ni mogoče smrtno ponesrečiti v rudniku a te rudarske žrtve Luisenthala so pokazale, da to ne drži, čeprav so ta rudnik vsi smatrali za model.

Iz Rezjanske doline

Zadnje čase se po vsej naši dolini zlo govori, da bodo v najkrajšem času zgradili veliko novo hidroelektrično centralo. Tehniki so bili že večkrat na licu mesta, da so premerili in preizkusili teren, kjer bodo zaprli vodo in tako napravili velik bazen, ki bo dolg čez vso dolino do Rezjute. To delo bo gotovo spremenilo današnje ekonomsko lice rezjanske doline, ne samo zato, ker se bo mogel razviti turizem, ampak tudi zato, ker bo tu zaposlenih za precej časa več ljudi, ki so danes primorani emigrirati v tujino. Poleg tega bo imel naš komun velike dohodke, ker bo prejemal «canone». Ko bo toliko električne energije v naši dolini, energija, ki bo kmalu nacionalizirana, se bo sigurno pri nas postavila kakšna industrija. Država bo imela ves interes industrializirati našo okolico in s tem ustaviti emigracijo, ki je tudi med nami vsako leto večja. Sedaj je okoli 600 de-

lavcev in delavk iz naših vasi zaposlenih v inozemstvu. Vsi ti so najboljši delavci, v najboljših letih in nekateri tudi kvalificirani.

Učja

Duò je zgubu soute?

Pred nekaj dnevi je u okuolci videmskega špitála g. Tarcisio Fant iz Tržizma obrjetu takuin, u tikerem te bò 7.695 lir anu autobusni biljèt korjere, ki na vozi iz Vidma u Učjo. Biljèt e bi predèrt u Teru. Onèšti človek je konsenjù takuin videmski kvesturi anu tisti, ke ga je zgubu, ga lahko tam prelevà. Se je onèštih judi na svjetu.

ra» iz Cente. U ta kors te se upisalo nih 30 hčeri anu mladih žen, učí pa maeštra Mirella Ciribino iz Sedigle.

Na zadnjem komunskem konseju so se naordali finalmente še naših cjest. Deliberal so, de bojo sistemál anu asfaltal cjesto, ki peje iz Crneje u Njeme anu u Konalí. Djela no će kòštati nih 20 milijonov lir anu no će beti nareti žej ljetos. Deliberali so še, de bojo sistemali še semetjerih, zaki u je tesan, anu to djelo bo kòštalo 10 milijonov lir.

AHTEN

Prejšnji tjedan je bluò u našmu komunu dosti guarènja, de duò je tisti srečni, ki je pravilno izpouniu skedino od «totocalcia». Jigrana je bla u «Bar Centrale», tuò se je vjedlo, a duò jo je spisu več dni ni nobedan vjedu. Kar so takuò ugibal je pogledu na skedino še 55 ljetni marangon Zef Angeli, ki djela u Njemah. Kar vjervat ni mogu, de je on tisti srečni človek, ki bo ušafu tri milijone lir. Ta denar mu bo glih prù paršù, saj je žej u ljetih an ima sina, ki muora še dokončat študije.

TAVORJANA

Marija Zamparutti iz Kuoste je prejšnji tjedan utarpjela precej veliko škodo zavoj ognjã, ki se je razvil u seniku. Zgorjelo je već ku 20 kuintalu sena, medtjem ko so žvino an kumetijske reči na srečo mogli rešit. Par gašenju je pomagala usà vas an pompírji iz Vidma.

Iz Nadiške doline

PODBONESEC

Na zadnjem zasedanju komunškega konsejã so med drugim aproval tud' «conto preventivo» za ljetosnje ljetu, ki je u deficitu za 1.600.000 lir. Sklenil so, de bojo zavoj tega povisál dajatve (tasse) na teren an na komzumu. Takuò bojo usè naše že ubuoge familije muorle plačat še višje «tasse», kar po našem mišljenju nje prù. Drugi komuni, ki so dosti buj u deficitu kot naš, ne povečajo zavoj tega davkov ljudem, ampak zaposijo za kontribut statu, ki ga muora dati na podlagi lečã usjèm tistim komunom, ki se morejo sami uzdarževat.

Na mjesto, de bi še tiste davke, ki plačuvamo odpravil, saj smo 'dan tih narbuj pasivnih komunov, nam usako ljetu zvišajo davke an već ku kajšen od naših kmetu muora kuaž ljetu djelati samo za plačati «tasse».

Gorenji Trbil

Zadnjikrat smo povjedal, de so paršli kras u našo mlekaru an de so karabinerji u Zamiru ujel tatove an jih zaprli. Prejšnjo soboto pa je dan od treh uteku iz čedadkega paražona an ga še do donàs njeso ušafal. Kar ga ni nobedan vidu je šu na dvorišče an preplezu dva metra visok zid. Tam zat je 'dna samotna pot, kar je blo glih prù zanj, de ga ni nobedan vidu, potlè se je pa lahko pomješù med ljudi, ki jih je bluò ta dan dost, zaki je biu targ. Troštamo se, de ga bojo preca kje parjel an da mu ne bo več zadišu naš sir.

Prosnid

Par nas pa rjes ne moremo kaj drugega parčakovat', kar jimemo telegram, kot strašno sporočilo, de je ta ali oni umrù u ešteru. Pretekli tjedan ne jela tajšen telegram familija Uančičeva, u katjerem je

Iz Idrijske doline

Prejšnji tjedan so tatje uderli u hišo Ivana Petrusa iz Pojan an mu odnesli nekaj obljeke an košpe. Petrusa djela u Rubinjaku an zatuò je krajo denuncjù karabinerjem šele zvičer, kar je paršù damu. Do sadà, še njeso ušafal tatov, a misli se, de so bli najbrže cigani, ki so se tiste dni zadrževal okuol Stare gore.

Autocesta Cedad - Centa

Ljudje iz podgorskega področja, takuoimenovane «Pedemontane», med Cedadom an Cento, so z velikim vesejèm sparjel noticijo, de bojo u kratkem sistemál cjesto, ki veže ta dva importantna furlanska centra. Tisto cjesto, ki jo boj» že ljetos tud do koncã asfaltiral, bojo znatno razširil, an kjer je potrebno bojo odpravil tud' ovinke.

Cjesta Cedad-Centa je izredno važnega pomena, zaki združuje s «Pontebano», ki nadaljuje pruo Trbižu an Avstriji. Do sadà se je njeso dosti posluževal, zaki je slaba an preveč ondulirana, ko bo sistemana, bo pa rjes bližnjica za Goričane an Tržacane, ki hodijo u Kanalsko dolino an Avstrijo.

Ku bo imjela «Pedemontana» razširjeno an vsò asfaltirano cjesto, se bo sigurno razvil u tje krajih tud' turizem. Že sadà zahajajo radi, posebno na pomlad, nedejski turisti, a potlè jih bo še več. Tle so vsi pogoji za turizem. Zima se malo občuti, zaki varujejo podgorske kraje pred mrazom an vjetrom zad stoječi brjegi an zatuò je tle tud parva pomladanska vegetacija. Tud u vročih poljjetnih mjesecih je u tje krajih zlo dobrã klima, zaki je dosti zelenja an spet brjegi zadržujejo vjetrove, ki parhajajo od morja.

Za nedejske turiste je pa tud nekaj vredna dobrã kapljica, ki je ne manjka u tje zoni. Duò ne poznã kvalitetnega «Merlota» iz Fojde ali sladkega «Ramandola»? Vse

tuò pa bo paršlò buj do izraza, kar bojo ti kraji med sabo povezani z dobrò cjesto. Noticija, de bo ta sistemana še ljetos, ni spravila zatuò u dobrò voljo samo ljudi «Pedemontane», ampak tud tiste, ki že sadà djelajo prožete, de bojo njihovi prihodnji izleti usmerjeni u ta košček «raja» Furlanije.

Dolenja Dreka

Tele dni so začel parpravjat za razširjenje cjesto, ki vodi iz Hlo-diča u Kras, kjer je tud sedež dreskega komuna. Odpravil bojo tud nekatjere ovinke, ki so zlo ostrí an zavoj tega nagobarni. Na ovinku u Krasu bojo muorli nardit muost. Stroški za tisto djelo bojo znašali okuol 100 milijonu lir. Tele dni je komun odprù tud djelovni center, ki bo zgradil novo cjesto Kras-Dolenja Dreka.

ŠE DRUGE DROBNE NOTICIJE IZ NAŠIH VASI

Sv. Lenart. Za končat djela «fognatur», ki so jih pričel djelat že lansko ljetu, je stato dau še en milijon lir. Sadà čakamo, de bojo dal drug kontribut za sistemirat reko, ki teče po naši dolini. Tisto, kar so dali prej, so že ponuçal. Domanda je bla že nareta an čakamo, de bo preca rešena.

Podrata. Stato je dodeliu 1 milijon 500.000 lir za postrojiti britof u naši vasi. Kontribut je biu dan na podlagi lečã o pomoči gorskim krajem.

Grmek. Za kanalizacijo u Hlo-diču je stato dau nešemu komunu 1.000.000 lir.

Troštamo se, de bojo z djeli preca začel an de bojo paršlè u kratkem na vrsto še druge vasi našega komuna, ki so takuò potrejbne tajšnih djel.

Črni Vrh. Za sistemirat vaške poti an za kanalizacijo gnojnice, ki se pretaka kar po vasi, je stato dodeliu našem komunu 1.000.000 lir. S tjem denarjem se ne bo moglò dost nardit, za dost bo le za začet djela.

Izpod Kolovrata

O težkih življenskih razmjerah, v katjerih žive ljudje gorskih vasi, raztresene na pobotju Kolovrata, bi imjel dosti za pisat, a na tuò se bomo povarnil v kratkem in bomo bolj natančno opisal kakuò in kaj je par nas. Za telekrat pa čemò povjedat, da oficielna statistika o zadnjem censimento ne odgovarja resnici, zaki u našem komunu ni rezidentnih ljudi 1251, ampak živi samo nekaj čez 600, in še od tje jih gre usak dan nekaj proč. Mirne duše lahko rečemò, da ne bo dosti cajta pasalo, ki komun Dreka ne bo imel več ljudi in bo obstojal samo še na geografski karti.

Zaki so naštel 1251 ljudi? Zatuò, ki so uključil med rezidentno populacijo tud tiste, ki so po zadnji uojski šli proč in se sistemiral v esteru al v notranjosti Italije. Komun je tuò nardil, da bo ušafal od stata nekaj milijonov lir več na ljetu kot povračilo za IGE (imposta generale sull'entrata), ki ga daje na podlagi rezidentnih prebivalcev.

Tuò se nam ne zdi prù, zaki pred kompetentnimi governativnimi organi, zgleđa, da je par nas vse dobrò, da živimo vsi par hiš in da se je par nas v zadnjih desetih ljetih zmanjšalo populacijo samo za 30. Mislimo, da komun ni nardil s tjem potvarjenjem resnice nobednega interesa za nas. Kdor pri-

merja podatke censimenta od ljeta 1951, se ne bo tarkaj brigu za naš komun, če bi pa vjedu za resnično stanje bi se alarmiral in sevjede povzel provedimento.

V Vidmu in v Rimu se govori o «spopolamento» gorskih krajev, posebno o «spopolamentu» Karnije, kjer so registrirali visok padec prebivalstva, sploh pa se ne omenja «spopolamento» Dreke, ki je zgubila v zadnjih desetih ljetih već kot pol njenih ljudi. Tajšen padec njeso registral v nobednem kraju videmske province. In tuò vse zavoj tistih par milijonov na ljetu, ki služijo za uzdarževat birokratski aparat našega majhnega komuna, ki ne moremo zastopit zaki ga še daržijo pokonci. Za tistih par certifikatov, ki jih napišejo vsak dan, bi bluò zadost, de bi imjel 'dnegã impiegata, ki bi bil dipendent od sosednega komuna. Takuò bi plačeval sigurno tud manj dajetev, ki za naše razmere in za našega ubogega hribovca so največje brjeme.

Radi bi vjedal duò je dal navodila (istrukcije) za tajšno ljudko štetje, ko je «ISTAT» zadost jasno razluožu kakuò se muorajo runat par tjem.

GORENJA ČRNEJA

Prejšnji tjedan e se začeu u Crneji kors za ospodinjje, ki ga je organizala «Cattedra di Agricoltu-

Naše kmetijstvo ...

dre ambulanti di agricoltura, l'ing. Guido Poggi, attuale capo dell' Ispettorato di agricoltura, e nel 1932, quando presentò alle autorità competenti una relazione estesa sulle condizioni agricole della Slavia, che non differisce granchè da quella del suo predecessore:

"Chi avesse occasione di recarsi in una delle numerose e ridenti frazioni montane e per caso volesse affacciarsi ad uno di quegli «antri» che assumono colà il nome di stalla, proverebbe un senso di doloroso stupore; parrebbe che, scientemente, il montanaro si fosse studiato di scegliere l'ambiente più infelice, malsano e buio per farne la stabile dimora del suo bestiame, preoccupato soltanto, ed in maniera non giustificata, di tappare d'inverno e d'estate (avvalendosi, di frequente, di sterco impastato con l'argilla) ogni fessura per impedire l'entrata all'aria e... alle mosche. Una situazione di fatto che dura da secoli. Chi la potrebbe capovolgere! E così gli animali costretti ad una permanente stabulazione in ambienti oscuri ed asfittici, con scarsa lettiera, facilmente marcescibile (vengono usate le foglie di bosco per insufficienza assoluta di altro materiale), di necessità deperiscono ed anche il rinsanguamento con tori selezionati non vale ad arginare il lento deperimento della razza".

In zdaj trideset let po 1.1932, ko smo že v letu 1962, vemo, da se je na dobro glede hlevov le malo spremenilo. Še nimar je večina štal: ali «tuguri» ali pa «antri». Kupi gnoja v medrjih, v «letamih», preden se pride v štalo, niso več tako veliki, ker je nar ta menj za polovico manj živine v hlevih. V hlevu menjajo steljo pod živino ne več vsake tri dni, ampak komaj vsak teden enkrat. Saj nima kdo kidat gnoja, vsi moški in mlade ženske so v emigraciji.

Popolnoma je tema ne samo po naših hlevih, ampak po vseh vaseh, ker je tistim političnim cirkolom, ki so na vladi, prav, da je tema tudi za ljudi in ne samo za živali. Zdaj so vsaj neke finance za popravljanje hlevov, toda korijera je zamujena in je že težko z vsemi premijami popravljati hleve in dvigniti zootecnico. Leta 1962 tudi pišejo inženirji dolge «relazioni», ki smo jih brali o kmetijstvu v Slaviji, toda kdo bo mogel obrniti vso situacijo? Vemo, da sedanji gospodarji v Vidmu prav gotovo ne! Poznamo še druge štale, prave «avgijeve hleve» v Vidmu, kjer je največji magacin političnega gnoja in ki jih bo potreba enkrat počistiti! Ko bodo ti hlevi čisti, bo za navadne naše hleve po Slaviji šlo čisto lahko.

Iz Terske doline

VISKUORSKA GORA U OGNJU

Preteklo nedejo popudnè so netikeri domačinjí kar nadanbòt zagledali med Prjesako anu Sv. Trojico flame, ke so se simpri več uzdigovale. Hitro so parletjeli judje anu šli uasnuat, a njeso mogli dosti narditi. Poklicali so še pompírje iz Vidma anu alpine iz Cente. Vjetar e zlò pihu, uòde to nje u tjem kraju majedne, zatuò te bò uasnuanje zlò težko. Muorli so skopati kanale anu posejči nekèj drevja, de so drugi dan uasnilí ogènj.

U kraju, kjer te paršlò do ognjã, so pred kakimi petimi ljeti usjali

oku 20.000 brin, ki so žej ljepo rastle, anu usò tuò te anjelè zažgano. Kaj škode! Kle ne bà gora golà anu judje so jo pogozdili, de bi mjeli no mar hosti, zak' tam oku te sama goličava anu še zavoj plazou. Anjelè te šlò usè tuò u nič. Pogorjelo te še dosti kop sena anu proprietarji tje so anjelè zlo ardo leženi, zak' no bojo muorli kupiti seno.

Kako te paršlò do ognjã to se še ne vje ljepo. No pravijo, de je njekšan pograbu senožet anu zažgau listje tu njim potoce tje za Sv. Trojico. Zatuò ke te itako močno pihalo, ne sigurno žerjavica drugi dan zažarjela anu užgala suho travo, potèm te šlò indavant do sena anu brin. Ogènj u bi itako visòk, de so ga mogli zvečar vidati še u Vidmu.

IZ AUSTRALIJE

TOMAZETIĆ Danilo, Mirko in Gusto - Potočarjevi po domače - pozdravljajo mamo v Skruťovem pri Sv. Lenartu

IZ ARGENTINE

KRAMAR Ivo, sestra Marija in mati Terezija Filipič - Lukovi po domače, pozdravljajo vse sorodnike in prijatelje v Platiških

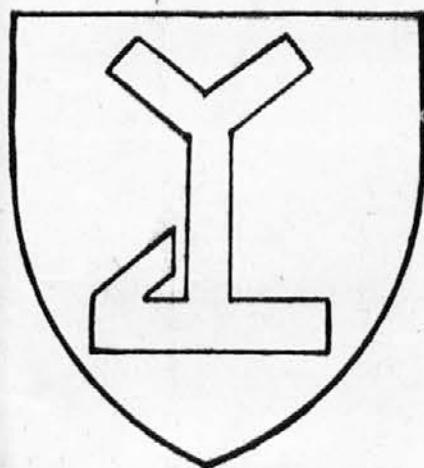
Srednjeveške cerkvice v Furlanski Sloveniji

RAZLIKA Z DRUGIMI CERKVAMI V FURLANJI — SLOVENSKI UMETNIKI IN GRADBENIKI ANDREJ IZ SKOFJE LOKE, JANEZ LJUBLJANSKI IN DRUGI

Znani prijatelj furlanskih Slovencev in do njih skrajno objektivno v svojih zgodovinskih spisih ali pa umetnostno-zgodovinskih razpravah, profesor Giuseppe Marchetti, je napisal v zadnji številki (septembarska) furlanske revije «Sot la nape» daljšo bogato ilustrirano razpravo «Zaobljubljene cerkvice Furlanske Slovenije» (Le chiesette votive della Slovenia Friulana).

V videmski provinci, pravi prof. Marchetti, je najbolj gosto posejano s cerkvicami še izpred renesančne dobe ozemlje, ki obsega doline slovenskega prebivalstva v čedadskem okraju.

Teh cerkva je nad trideset in so povečini iz druge polovice štirinajstega ali pa iz prvih desetletij petnajstega stoletja.

SV. IVAN V CELE' (Nadiška dolina): Mojstrsko znamenje slavne-ga stavbenika Andreja iz Skofje Loke na sklepniku v Presbiterju.

Za razliko od drugih njihovih sovrstnic v Furlaniji se za nekatere cerkve v Furlanski Sloveniji točno ve datum izgradnje in ime graditelja na podlagi napisov, in je tako moč sklepati tudi o cerkvah z istimi stilnimi posebnostmi, kdaj so bile zgrajene.

Kakšnih dvanajst teh cerkva, med njimi na primer sv. Jakob v Bjači, sv. Lucija v Kravarju, sv. Kvirin Luka pri Lipi pri Špetru in še druge, so ostale nedotaknjene, tako da je ostala nedotaknjena prvotna arhitektska podoba. Približno toliko jih je bilo le malo spremenjenih in prezidanih.

Nekaj cerkva pa je bilo zgrajenih že pred 14. stoletjem, in so bile prezidane in obnovljene konec 14. stoletja in začetek 15. stoletja, tako cerkvice v Tjeji in Čeli, sv. Duh pri Ibani itd.

Površnemu gledalcu se zdi, da se te cerkvice ne razlikujejo od sodobnih cerkva v Furlaniji, saj imajo pročelje proti zahodu, štirikotno ladjo od osmih do desetih metrov in razne druge stilne podobnosti.

Toda najdobje opazovanje pokaže, da imajo cerkvice v Furlanski Sloveniji neke značilnosti, ki so sorodne cerkvam na Krasu. Cerkve so namreč višje in manj dolge kot furlanske. Veža je drugač azidana, tudi zvoniki so nekoliko drugačni, kapitelji in okrasni tudi drugačni. Tudi sami oboki z rebri se pri slovenskih cerkvah drugače prepletajo kot v Furlaniji.

Fresk na stenah je v teh naših cerkvah malo, morda se jih kaj skriva pod ometi, ki bi jih bilo treba previdno odstraniti po strokovnih rokah. V cerkvi sv. Petra v Tjeji so zelo zanimive freske neznanega umetnika, najbrže iz kroga Janeza Ljubljanskega iz sredine 14. stoletja. Od istega umetnika so freske v sv. Duhu v Iba-

ni, v sv. Luciji v Kravarju je na oboku na koru poslikan po Jerneju iz Skofje Loke ter ima letnico 1536.

Do sedaj so ugotovljeni štirje graditelji cerkva v Furlanski Sloveniji in sicer Andrej iz Skofje Loke, dalje mojster Jakob, ki je bil, kot vse kaže njegov pomočnik, dalje magister Martin Petrič ali Pirič, ki je sezidal cerkev sv. Silvestra v Dolnji Mjersi. Andrej je najvažnejši graditelj naših cerkva, saj je pustil svoj podpis in datum v treh slovenskih cerkvah z letnico 1477, in sicer v sv. Ivanu v Celè, Porčinju in Brišči.

Cela vrsta cerkva v Furlanski Sloveniji ima zelo mnogo gradbenih podobnih znakov z navedenimi tremi cerkvami Andreja Skofjeloškega, tako na primer v Bjači, v Klenjah, Kravarju, sv. Lenartu in Ruoncu, v Gorenji Mjersi, Barnasu in drugod. Vpliv teh modelov je čutiti skoraj v vseh cerkvah takratne čedadjske Slavije.

Vse cerkve so zelo solidno in harmonično grajene, postavljene v slikovit pokrajinski okvir. «Konečno je ponovno potrjena teza, da je to ozemlje, etnično slovensko in politično italijansko in da sta bili harmonično spojeni dve civilizaciji, ter da ne smemo pri tem zanikati, da je v okviru umetnosti morda močnejše naslanjanje na vzhod in k Centralni Evropi», piše Marchetti.

(Nadaljuje)

STARODAVNA CERKEV SV. ANTONA PUSCAVNIKA V GORENJI MJERSI (komun Sv. Lenart), ki je bila zgrajena leta 1444 in potem večkrat obnovljena. Tukaj so se do leta 1893 zbirali slovenski odposlanci znane «Mjerske Banke», ki je imela administrativno in sodno oblast. Tej «Banki» so spadale vse vasi Sentlenarske in Koziške doline do Kolovrata. (Narisal prof. G. Marchetti)

PROSLAVE V ZAMEJSTVU NA PREŠERNOV DAN

Vsi Slovenci so praznovali Prešernov dan, samo mi furlanski Slovenci ga nismo mogli praznovati, češ da nimamo dovolj prosvetnih delavcev, da bi ga lahko proslavljali z recitacijami in pesmimi.

Prešeren je bil največji slovenski pesnik s širokim obzorjem, ki ni poznal ozkih meja nacionalizma.

V svoji znameniti pesmi «Zdravica» je vzkliknil naj «Zive vsi narodi», naj bodo sosedje prijatelji. Zato ga moramo proslavljati, da bi živel med nami duh Prešerna, to je duh ljubezni in bratstva med narodi, konkretno med nami v videmski pokrajini duh bratstva med Slovenci, Furlani in Italijani.

Prešeren nam tudi pravi, naj bo slovenski rod enoten po svojem mišljenju in ljubezni do svojega jezika.

V Trstu in Gorici so Slovenci

veličastno proslavljali Prešernov dan.

Zelimo, da bi tudi mi prihodno leto praznovali, pa čeprav skromno kjerkoli v Furlanski Sloveniji Prešernov dan. Imamo že šolane slovenske ljudi na slovenskih šolah, ki bodo znali recitirati kakšno Prešernovo pesem in tudi toliko pevcev, da bodo znali zapeti kakšno preprosto Prešernovo pesem, a govornikov imamo še več, ki bodo po domače lahko povedali ljudem, kako velik človek je bil Prešeren, ki ni nikdar napisal nobene verza na škodo drugega naroda.

Do zdaj smo hodili na slovenske proslave drugam, čas je že, da priredimo proslavo mi sami ter povabimo nanjo druge Slovence.

Kot Slovenci smo to dolžni Prešernovem spominu!

GLEDAJTE NA VINSKO KLJET

U tjelem cajtu muorte zlo gledati na vinsko kljet an na sode. Kaduor je vino prouo al ga popiu, naj gleda, de se prazni sodi ne nauzamejo smradu. Sode zažveplamo takuole: na usak hektoliter kapacitete (prostuosti) zažgemò u njih 3 grame žvepla (solferja). Obročè bo korlo enkrat na lje to prefarbati v minijem. Kaduor ima še vino u kljeti, naj večkrat okuša, če je vino dobro. Bjela vina se čistijo, če jim dodamo na usak hektoliter 15 gramu tani-na, ki ga prej posebej raztopite v mlačnem vinu, potlè pa ga ulijete u sod. Mjesca marca bo korlo vino spet protočič.

KAR KUPUJETE ŽIVINO

Kar kupujete živino, četè sigurno kupiti tajšno, ki je zdrava, dobra za djelo, za razplod, za moužo ali za pitanje. Par tjem največkrat gledate samo na zunanje senje: zdrava krava je živa an vesela, ki rada an za apetitom je; dlaka se ji sveti, hoja zdrave krave je pravilna itd. Bouna krava dostikrat darži dol glavo, nima apetita, dlaka se ji ne sveti an ne stoji pokonc, ne gleda okuol sebe an ima vročino.

Zatuò lahko vidite, če je živina zdrava, u dostih primerih že po zunanjih senjih, ki pa njeso nimar fidani za konstatat zdravje živali, ki jo četè kupit. Vjedit muorate, de živina kaže vidne senje boljezi samo takrat, kar je boljezen u njej že razvita. Živina je lahko že bouna ali infetana z nalezljivo bo-

lezni (malattia infettiva) kot na primer s tuberkulozo, kravjo pešto itd., ne de bi bli na njej vidni boljezenski senji, ker je boljezen šele u začetku, tuò je u inkubaciji. Tuò pa lahko konstatà samo veterinar, ki živino pregleda ali kar na sejmu ali pa potlè na duomu. Zavoj tega je par kupovanju živine nujno potrebno uprašat za navet veterinarja an se šele potlè odločit za nakup. Samo takuò boste kupil zarjes zdravo, za djelo, za moužo an za razplod dobro kravo.

ZANASE
gospodinje

Ramova (bakrena) posoda je nagobarna zdravju, zatuò se je ne bi smjelo nucat. Povarh tega se par kuhanju u tajšni posodi uničijo še njekšne hranilne sstance.

Linolej bo ostu dougo cajta lje an se ne bo lomiu, če ga namažete z oljem an kisom (ažejdom). Uzamemo usakega dnako part. Mješanico prej dobro premješamo.

Za pranje svilenih (sedenih) oblje je zlo dobra krompirjeva voda. Suròu krompir narježemo na drobne koščiče, ulijemo nanj vročo vodo an pustimo, de nekèj cajta tuò stoji. Ku pade krompir na dnò, vodo ocedimo, jo malo pogrejemo an u njej peremo.

Bjelo perilo (blankerijo) se zlo dobro opere z lugom bukovega pepela. Na presjàn bukov pepel uli-

jemo vročo vodo, pustimo cjelel nuoč an drugo zjutro ocedimo. U mlačno lužno vodo namočimo perilo an peremo.

ZAKI' OUCE POUARZEJO

Ouce pouaržejo, če dirjajo, če druga drugo stisne al pa če se udarijo u trebùh. Zatuò naj usak lepuò gleda na tuò, de jih otròc ne lovè al de jih psi ne podijo, gleda naj se tud, de se ne gnetejo skuoz hljeuska urata. Če so že dougo cajta breje, naj se breje separajo od drugih an zapre same. Bo korlo tud gledat, de jim ne bo mraz an de se ne zmòčijo u dažeuni uri an de ne bojo ležale na marzlih an mokrih tleh, zakì je breja ouca zlo delikana.

FUOTAR ZAPRTIM KOKOŠKAM

Duò gleda na čistočo okuol hiše, tist ima sigurno zaprte kakuoške. Ta prastòr pa muora bit zadost velik an ne samo nekaj kvadratnih metru. Navadno se računa na 15 do 20 kakuošk okuol 80 kvadratnih metru prastora, ki naj bo ograjèn z mrježo. Zaprte kakuoške pa muormo drugač fuotrat ku tiste, ki se lahko pasejo po trauniku. Prù posebno bo korlo gledati, de ušafajo zaprte kakuoške zadost zelenja, naj si bo djetelje, trave, solate, lidrika an takuò naprej.

Slovenci raznih pokrajin po svetu

V emigracijo hodimo z desetisoči Furlanov.

Dobro je, da vemo, da so začeli hoditi približno, ista pota, to je na delo v emigracijo tudi Slovenci z bližnjega Goriškega in razni tehniki in kvalificirani Slovenci s Tržaškega.

Slovenci okoli Števerjana, Oslavja, Podgore, Štavnava in iz drugih vasi okoli Gorice so tudi našli pot v Nemčijo in Svico. Nekateri ne marajo več obdelovati vinogradov, se ukvarjati z zemljo, drugi pa so bili brezposelni, tretji pa se niso zadovoljili z majhnimi plačami v goriških podjetjih in tovarnah. S Tržaškega pa prihajajo predvsem visoko kvalificirani tehniki in diplomirani inženirji, ki ne dobijo v Trstu službe in pa ker jih vlečejo dobre plače v Nemčiji.

Poleg tega hodijo pa tudi s Koroskega precej slovenska koroška dekleta po službah v Svici.

Iz republike Slovenije pa gredo na delo v Nemčijo mladi študentje, inženirji, tehniki, mladi podjetni ljudje, ki si hočejo v letu dni prištediti avto in še nekaj električnih aparatov. Vedo, da bodo morali to leto dni sakramensko stisniti pas, nič porabiti in se zabavati, ampak samo delati.

Zelimo, da bi se naši emigranti v tujini našli skupaj s Slovenci iz raznih pokrajin in s tistimi iz Slovenije. Doma se dobro počutimo z goriškimi in tržaškimi Slovenci, dobro bi bilo, da bi se spoznali tudi s tistimi, ki so v emigraciji.

Nas je sicer ogromno več, precej tisoč v emigraciji, drugih Slovencev pa komaj nekaj stotin. Toda oni so bolj zavedni, bolj izobraženi, večina njih zna nemški in druge predmete, ker so imeli boljše šole ko mi. Približajmo se jim, ker bomo imeli samo korist od njih. Navadili se bomo od njih biti ponosni, da smo Slovenci, biti sposobni in kulturni člani na deliških zahodne Evrope.

Bodimo člani internacionale skupnosti vseh delovnih ljudi in pa predvsem zvesti in aktivni člani visoko kulturnega in sposobnega slovenskega naroda.

PORAVNAJTE NAROČNINO

Prosimo čitatelje, ki do danes še niso poravnali naročnine za leto 1962, da to napravijo prihodnjic.

Cene naročnine na «MATAJUR» za tekoče leto 1962 so sledeče:

Celoletna . . . . Lir 500
Polletna . . . . Lir 300
Podporniki . . . Lir 1.000

INOZEMSTVO :

Celoletna . . . . Lir 1.000
Polletna . . . . Lir 500

Vsoto nakažite na našo upravo v Virmu, via Vittorio Veneto, 32 - telefon 33.46 ali pa na naš poštini tekoči račun št. 24/7418, naslovljen «MATAJUR» - Udine.

Naš časopis, skromno tiskano glasilo, ki se trudi braniti pravice slovenskega ljudstva v Furlaniji, ne more računati na druga sredstva kot na tista, ki jih prispevajo čitatelji in prijatelji. Zatorej računamo nanje in na njihovo solidarnost.

Poravnajte naročnino!
Pridobite novih naročnikov!
Širite list med vsemi vašimi prijatelji doma in po svetu.

IL DESTINO DI PROSSENICO DI TAIPANA

La popolazione vorrebbe aggregarsi al Comune di Attimis — Le sue esigenze più immediate: strada fino al Ponte Natisone, Ufficio Postale, Delegazione comunale — Auspicato lo sviluppo dei traffici

O vprašanju oceptivite Prosnida od Tipanskega komun in o priključitvi te vasi k jezikovno mešanemu komunu Anteh, smo že večkrat na široko razpravljali v slovenskem jeziku. Na željo naročnikov in vseh ostalih iz Prosnida priložujemo članek, ki obravnava isto vprašanje, v italijanski, da se bodo mogli tako seznaniti ahtenski komun in ljudje, ki so v večini Furlani in ne poznajo našega jezika, in oblasti, ki že desetletja zavlačujejo rešitev tega vprašanja in se premalo zanimajo za izboljšanje gospodarskih razmer te uboge in zapuščene gorske vasi.

BENCHE' NON SEMBRI, molto interessante e soprattutto importante, nonché suggestivo e invitante come il suo panorama, è il problema primo di Prossenico, un problema che è sempre stato a cuore alla sua popolazione, e precisamente quello di staccarsi — per ragioni puramente geografiche e logistiche, che anche noi gli riconosciamo — dal Comune di Taipana per affiliarsi ad un altro Comune in condizioni di poter meglio assecondare e favorire il proprio sviluppo economico in virtù, più che tutto, di una più agevole diramazione stradale, più confacente al suo traffico e, in conseguenza, anche nei riguardi del disbrigo di pratiche amministrative o d'altra natura.

L'abitato di Prossenico, con la sua gente onesta, laboriosa, senza pretese di sorta, ma non per questo priva di amor proprio e di dignità, benché abituata, meglio costretta, alla dura e magra vita di montagna priva quasi del tutto di soddisfazioni, per chi non lo sapesse — e a chi lo sa è bene rinfrescargli la memoria — ha una sua storia.

Ma qui, ora, non si vuole mettere nel piatto l'intero «curriculum» del paese, vale a dire la sua biografia con tutte le sue vicende, più o meno liete o addirittura tristi per la mancanza di fonti di lavoro, per la piaga dell'emigrazione che spopola e sgretola le famiglie, e via dicendo, a cominciare dal tempo dei tempi, da quando cioè qualcuno in loco pose la prima pietra e vi costruì la prima casupola.

Come si è accennato, quanto oggi interessa alla frazione di Prossenico, sita nei pressi del confine jugoslavo, è un «permesso legale» che autorizzi, diremo così — in quanto, si noti bene, non optano affatto ragioni di malcontento o di contrarietà ma solo elementi di evidente stretta natura economica dipendenti, ripetiamo, da una situazione geografica riferibile alla rete stradale —, a cambiare, in buona pace con tutti, tutore; a far cioè capo ad un'altra amministrazione comunale.

Che sia logico e, in fondo, socialmente valida la richiesta di Prossenico di mutare paternità è fuori di luogo, e noi, ripetiamo, siamo con la povera ma laboriosa frazione quando essa chiede, come ha chiesto, di poter gravitare, stante le migliori vie di comunicazione, sul centro di Attimis che diverrebbe il suo nuovo comodo capoluogo.

Ciò che noi intendiamo sottolineare con forza è il fatto che Prossenico ancora nel lontano 1923 aveva avanzato domanda per passare sotto il Comune di Bergogna in quanto questo costituiva la miglior soluzione, forse la più naturale, del momento per gli interessi della frazione.

Ma non se ne fece nulla. La domanda, infatti, venne non solo insabbiata, come si suol dire, che significa tenerla volutamente in sospeso, ma addirittura scartata e in conseguenza archiviata: in una parola, tolta dalla circolazione.

Per l'innanzi del trasbordo amministrativo della frazione di Prossenico dal Comune di Taipana a quello di Bergogna, malgrado altre domande, non se ne parlò più. Il problema rispuntò dopo la liberazione, soltanto che, essendo stata tirata una nuova linea di demarcazione, a Bergogna si preferì o meglio si ritenne opportuno puntare su Attimis.

Ma chi fu allora che impedì l'aggregamento di Prossenico al Comune di Bergogna? Le autorità provinciali che non vollero assolutamente che dal territorio del mandamento di Tarcento — di passaggio riferiamo che in questa cittadina teneva allora studio, e perché no, cattedra, un ancor giovane e distinto avvocato udinese: Agostino Candolini attuale Presidente dell'Amministrazione Provinciale — venisse staccata una sua piccola

particella e precisamente la frazione di Prossenico.

Ma, a parte tutto, Prossenico ha altri problemi da risolvere e questi altri problemi vanno risolti subito. Si tratta:

1) Della istituzione di un Ufficio staccato dal comune (Delegazione comunale) per il disbrigo in loco, senza perdita di tempo, delle pratiche anagrafiche: certificati di nascita, di morte, atti di matrimonio, dichiarazioni, prelevamento buoni assistenziali, pratiche varie. Del resto non si tratta di una novità, e questo sta a comprovare la necessità: tale Ufficio esisteva infatti ancora nei primi anni del primo dopoguerra, e la sua eliminazione fu dovuta unicamente ad elementi — alcuni commercianti arricchitisi — che avevano tutto l'interesse a far affluire a Taipana tutti gli abitanti del comune che abbisognavano di documenti, sus-

sidi, riscossioni di vaglia, pensioni o altro.

2) Della creazione dell'Ufficio postale attrezzato in modo da poter agevolmente svolgere tutte le operazioni proprie di tale ufficio: emissione e riscossione vaglia, pagamento pensioni, ecc. ecc. Ora, a cominciare dai vecchi pensionati, sia che piova, tiri vento o nevischi, tutti devono recarsi a Taipana. E pensare — come si è già detto —

la frazione di Prossenico non è collegata con il capoluogo da alcuna strada diretta: per arrivarci devono compiere un difficoltoso giro vizioso, per Subit, Attimis e Nimis, qualcosa più di 30 chilometri! Per fortuna che d'estate, da un anno a questa parte, ci si può servire di una carreggiata militare che è meno lunga, ma di contro assai più disagiata.

3) Riattamento e sistemazione immediata della strada Prossenico-Subit-Forame e costruzione di un tronco stradale (all'incirca di due chilometri) che colleghi la frazione con il Ponte sul Natisone dal quale, attraverso il valico di confine, si raggiunge Bergogna e la Valle di Caporetto, e al di qua del confine Platischis e gli altri abitati del Comune; e soltanto in questo modo, costruendo cioè la pur breve strada, si può offrire alla frazione di Prossenico il necessario respiro sotto il profilo del traffico e del commercio. Inoltre, il paese oltre che liberarsi dal suo soffocante isolamento, verrebbe a trovarsi di colpo a diretto contatto con la zona cui geograficamente ed economicamente gravita, e cioè con l'Alta Valle del Natisone.

Nasa domača govornica

(LE TRE PRINCIPALI VARIETA' DELLA PARLATA SLOVENA IN FRIULI)

Riteniamo opportuno pubblicare una favola — **IL LUPO E LA VOLPE** — per dimostrare che i dialetti parlati dagli sloveni nel Friuli si avvicinano al punto da quasi non distinguersi dalla lingua letteraria slovena di cui pure diamo un saggio per il raffronto.

Comunque l'esistenza di una vasta zona in cui ci si esprime in sloveno dovrebbe indurre il Governo italiano a introdurre finalmente, a fianco della lingua italiana, nelle scuole della zona, anche l'insegnamento della lingua materna e attraverso l'uso di questa insegnare alle scolaresche la lingua italiana; e in questo modo anche la lingua italiana sarebbe più facilmente appresa e meglio espressa dall'allunno.

In Jugoslavia, lungo la fascia di frontiera, agli sloveni nelle scuole viene insegnato anche l'italiano e agli italiani, nelle scuole italiane, anche la lingua slovena. Gli uni e gli altri in tal modo, con l'apprendimento di due lingue, vengono ad aumentare notevolmente il loro rispettivo patrimonio culturale.

Perchè non si fa altrettanto da noi?

LISICA IN VOLK
(Lingua letteraria slovena)

Lisica in volk sta šla skupaj iskati hrane. Po poti sta našel na mlako, v kateri je bil kos sira.

— Tu morava najprvo vodo popiti, — je dejala lisica volko, — potem bova pa sir pojedla. — Volk je začel lokati vodo, lisica je pa počasi lizala. Volku je trebuh vedno bolj rastle, dokler ni mogel več. Lisica je v tistem času prišla do sira, ga pojedla in na to sta šla naprej. Blizu gozda je stala hiša, ki je imela okrog ograjno in notri polno kokoši.

— Tu morava ograjo preskočiti, — je dejala lisica, — če se hočeva najesti, — in skočila veselo čez, ugrabila kokoš, ki je začela kokodakati, preskočila zopet ograjo in jo nesla v gozd.

Volk je bil še vedno lačen, ker je bil napet od vode, šel malo nazaj, se zaletel, se zagnal in skočil. A trebuh je bil preveč težak: ni mogel preskočiti ograje in se je nataknil gor na kol. Psi in gospodar so čuli kokoš kokodakati, ki jo je nesla lisica in prihiteli na mesto. Gospodar je uzel kol in tako premlatil volka, da ga je ubil, ga snel s kola, ga oderl, meso pa dal jest psom in mačkom.

LISICA NU UK
(Dialeto di Resia)

Lisica nu uk to šlo kuop jiskat za jest. Po pot' so našlele den virceč uodé, ta nutre je bil den kos sira.

— Zde to paruo muoraua uodo popit,

je trebuh zmjeram buj rastu, dok nie mou vič. Lesica tist cajt je paršla do siera an ga sniedla antá so šli naprej. Blizó host je bla hiša, ki je imjela grajo okuole an noter usé puno kokoši.

— Tle muorma grajo preskočit, — je jala lesica, — če se čemá najjest, — an skočila veselo čeries, ugrabla kakušo, ki je začela krelit, preskočila nazaj grajo an jo nesla u host.

Uk je biu še nimar lačan, zakl je biu napet od uadé, šu dno malo nazaj, zaletèu, se zagnú an skočú. Pa trebuh je biu preveč težak: nie mou preskočit graje an se je nastaknu gor na dan ku. Psi an gospodar so čul krelit kakušo, ki jo je neslá lesica an prletjel ta na mest. Gaspodar je uzeu ku an zmlatú uká, de ga je ubú, ga sneu s kolá, ga obužu an mesuo dau psan za jest an mačkan.

LESICA AN UOUK
(Dialeto della Val Torre)

Lesica anu uouk sta šla ukop ledat za jesti. Po poti sta srjeta dan vjerčič, tu liker te bi dan kos siera.

— Kle ve muoremo najparuo uodo uon popiti, — ne džala lesica uouku, — anu zat čemó ser snjesti, — Uouk e za'eu s'jebatu uodo, paj lesica ne jo počaso z jezikom lizala. Uouku e trjebuh simpri buj rastu, fin ke u nie mou več. Lesica taboto ne par'la tah siera anu a sniedla anu so šli indavant. Blizu dnež hosti te bá na kiša, ke ne miela orabo oku anu notre usé puno kokoši.

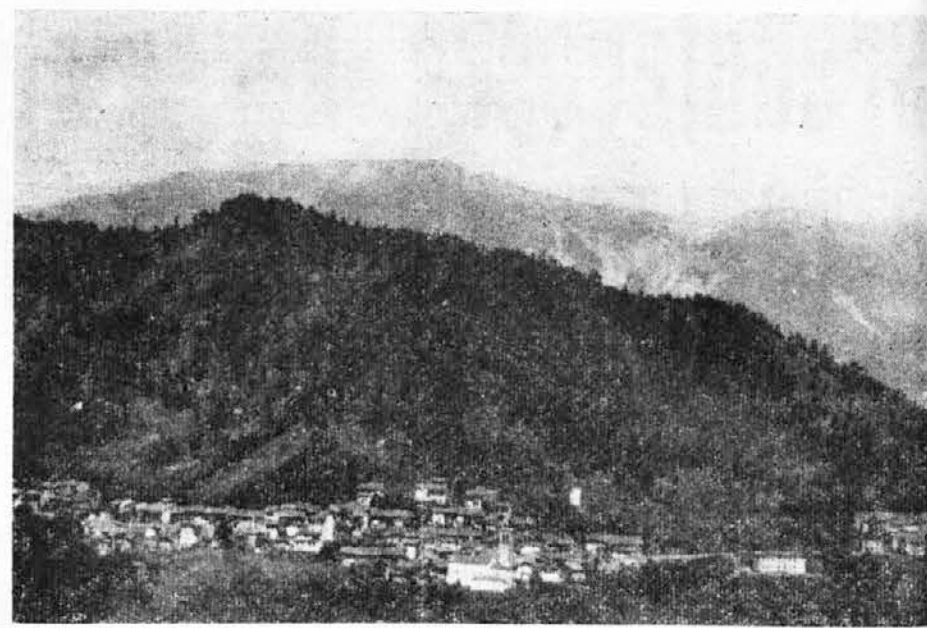
— Tle ve muoremo orabo preskočiti, — ne d'ala lesica, — če ve čemó se najesti, — anu skočila kontento čez, zagrabila kókoš, ke ne začela krakat' preskočila nazat anu jo nesla u host.

Uouk e bi te simpri lačan, zak' e bi napit od uode; e šou no már nazat, se zaletoú, se zahnou anu skočou. Ma trjebuh e bi maso težak: u nie mou preskočiti orabe anu e se napiču oré na dan kóu. Pci anu ospodar so čuli krakat kókoš, ke ne jo neslá lesica anu so parletjeli ta na puost. Ospodar e uzeu dan kóu anu zmlatu uouka anu e a ubou, a uzeu ta s kolá, a oder anu meso dau pecám za jest' anu mačkam.

LESICA AN UK
(Dialeto della Val Natisone)

Lesica an uk sta šla kupe gledat za jesti. Po poti sta srjetla dan vjerčič, tu katerem je biu dan kos siera.

— Tle muorma najpruo uadé veléukat, — je jala lesica ukú, — antá boma ser jidla. — Uk je začeu s'jebat uadé, paj lesica je počas z jezikam léukala. Ukú

Pogled na vas Prosnid, ki je prilepljena kot zapuščeno gnezdo med hribi, kjer izvira Nadiža. — Una veduta della squallida frazione di Prossenico sperduta fra le montagne dove nasce il fiume Natisone.

IZ PRVE STRANI

ODPRTO PISMO OBČINSKIM MOŽEM FURLANSKE SLOVENIJE

stvarnost za dobrobit in srečo posameznikov, kakor tudi skupnosti.

Da ne govorimo o kulturnih razmerah! Te so strašne, da ne rečemo porazne. Skoraj ena tretjina prebivalstva nima niti najmanjšega šolskega izpričevala in so nekateri, ki komaj znajo čitati in pisati: ti so skoraj v večini. In to v atomski dobi, v dobi burnega prebujenja afriških narodov. In

morda je prav to krivo, da je večina naših delavcev brez kvalifikacije v poklicu. Če izključimo edino skromno strokovno dvoletno državno šolo v Sempetru, kje naj bi se učila naša mladina? Prav zaradi tega predlagamo, da bi se ustanovile v vseh naših občinah šole, ki bi zadostile kulturnim in strokovnim potrebam naše mladine. Je ponižujoče ugotavljati, da vsej Furlanski Sloveniji manjkajo ne samo svobodni profesionisti, ampak tudi diplomirani tehniki in kmetovalci, katere tako zelo potrebuje.

Ne moremo zamolčati tudi dejstva, da so davki, čeprav so dohodki naše puste zemlje nedopovedljivo majhni, visoki, in včasih višji od tistih v ravnini in rodovitnih krajih, kjer je razvita industrija in turizem. Ne moremo tudi zamolčati dejstva, da se nekateri poslanci namenoma nočejo niti najmanj zanimati za naše probleme, čeprav obljublajo, — seveda ob prilikah volitev — da si bodo vzeli k srcu naše težko stanje, ko so v Rimu pa popolnoma pozabijo na nas. In prav tudi zaradi tega vlada ne more vedeti kaj potrebujemo, da bi se izboljšal nas ekonomski položaj. Tem poslanecem je le do tega, da bi ohranili glasove za biti zopet izvoljeni na račun našega ubogega ljudstva.

Nazadnje ugotavljamo, da je nujno potrebno ustanoviti deželo Furlanija - Julijska Krajina s posebnim statutom, katero nam je tudi zajamčila republiška Ustava (člen 116), ker more samo ta nuditi konkreten ekonomski preporod in v prvi vrsti preporod naših hribovskih in podgorskih krajev. Kdor veruje v deželo, komur v resnici stoji pri srcu preporod in napredek naše zemlje, kdor cuti potrebe naših ljudi: delavcev, kmetov gozdarjev, hribovcev in vseh tistih, ki si morajo služiti kruh v potu svojega obraza, se ne more izogibati odločne borbe, da se razširi zavest o potrebi ustanovitve dežele in pozvati vse k tej borbi proti vsem zaprekam in oviram, ki jih nastavljajo konservativne in protustavne sile, da bi preprečile njeno ustanovitev.

Ne smemo pozabiti, da so bili naši kraji nekdanje avtonomni, naši ljudje so se sami upravljali in so uživali vse ugodnosti, ki jim jih je nudila avtonomija.

Smo mnenja, da mora «Koordinacijski odbor», ki ga predlagamo, in ki hoče opomniti in pozvati ter skupaj zbrati vse tiste, ki nameravajo, da bi njihova zemlja napredovala in da bi bile priznane njihove tradicije in pravice, postati

Odgovorni urednik: VOJMRIR TEDOLDI
Dovoljenje videmskega sodišča št. 47
Tisk: S. Marco — Krmin - Videm